

Een onderwijzer moest wat bijklussen

door A. J. Barth

Vroeger hadden kerk en onderwijs, vooral in de dorpen op Zuid- en Noord-Beveland, heel veel met elkaar te maken. Meestal was de benoeming van een onderwijzer voorbehouden aan de kerkeraad. De man stond laag op de maatschappelijke ladder. Om een enigszins redelijk inkomen te verwerven, deed hij meestal ook nog dienst als voorlezer en voorzanger in de kerk, koster en klokkenluider. Zijn schoollokaal was in vele gevallen de consistorie van de kerk. Het onderwijs stelde meestal niet veel voor.

De stroming aan het eind van de achttiende, begin negentiende eeuw, die wij Verlichting noemen, bracht daarin verandering. De Staatsregeling van 1798 leidde tot de aanstelling van een Agent voor Nationale Opvoeding - een soort minister van Onderwijs - waarmee het onderwijs uit de kerkelijke sfeer werd getrokken en een taak van de burgerlijke overheid werd. De gemeentebesturen moesten zorgen voor openbaar lager onderwijs voor alle kinderen, die naast de gebruikelijke vakken ook in alle christelijke deugden moesten worden onderricht. Het Reglement van Orde voor het onderwijs uit 1801 bepaalde ook dat in de schoolvertrekken de grootst mogelijk zindelijkheid moest heersen. De leerstof voor de kinderen verdeelde men over drie klassen. De eerste klas leerde lezen, de tweede klas leerde schrijven en wat hoofdrekenen. Dat laatste was vooral gericht op het aanleren van zuinigheid. De derde klas hield zich bezig met rekenen en taal. Pas in 1857 werden aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkennis en tekenen verplichte vakken. In de eerste decennia van de negentiende eeuw veranderde er in de praktijk niet veel. De consistorie bleef doorgaans schoolgebouw. Alleen het salaris van de onderwijzer kwam niet meer uit de kerkenkas, maar uit de beurs van de gemeente.

Felle gevechten

Wel was het schooltoezicht geregeld. Als districtsschoolopziener deed meestal een predikant dienst. Op Zuid-Beveland was dat de Wolphaartsdijkse predikant J. ab Utrecht Dresselhuys, die die functie jarenlang bekleedde. In 1837 bracht hij een bezoek aan de school in Waarde. Zijn rapport van 11 september aan het gemeentebestuur loog er niet om.

„Bij mijn schoolbezoek in uwe gemeente op den achtsten dezer heb ik mij moeten bedroeven over den achterlijken staat van het onderwijs in deselve. Betreffende den onderwijzer. Wenschelijk zou het zijn, dat hij van zijnen post afstand deed, daar voor het afzetten nog

Opname uit grootmoeders tijd van de Dorpsstraat in Waarde. In 1867 kwam er een fatsoenlijk schoolgebouwtje.

foto Willem Mieras

geene genoegzame termen zijn. Eenig pensioen, hem door de Gemeente toegelgd, zou hem welligt daartoe kunnen beweegen.”

Bijna overal op Zuid-Beveland hielden de dorpsbesturen de hand op de knip, wanneer het ging om een goede huisvesting van de schoolkinderen. Maar al te vaak moesten hoofdonderwijzers, schoolopziener en zelfs Gedeputeerde Staten van Zeeland in woord en geschrift felle gevechten voeren met de dorpselite, doorgaans de grote boeren, die in de gemeenteraad zitting hadden en het belang van een goede huisvesting en van goed onderwijs helemaal niet inzagen.

In Waarde duurde het tot 1867 voordat er een nieuwe school tot stand kwam. Het gebouw kostte ruim 6300 gulden. Natuurlijk liet de dorpsadel zich uitgebreid feliciteren met het nieuwe gebouw, dat er dankzij hun edelmoeidigheid gekomen was. De hoofdonderwijzer had ter gelegenheid van de ingebruikneming een fraai lied gemaakt, dat schoolkinderen de burgemeester en de gemeenteraad toezongen:

*Onze toonen klinken
Door het schoon lokaal
Onze deugden blinken
Waar verlichting straalt*

*Onze ijver kroone
’t Schoolwerk op den duur
Ons gedrag beloone
School en dorpsbestuur*

*Heil, U steeds Gij allen
Die ons zoo verplicht
En met welgevallen
Zorgt voor ’t onderrigt*

*Smaakt Gods besten zegen
Steeds, na feestelijk uur
Heil! op al uw wegen
School en dorpsbestuur*”

Enig cynisme kon men de dichter, het schoolhoofd Hubrecht Stoutjesdijk, toch niet ontzeggen. De rauwe realiteit was nu eenmaal geheel anders. Zijn salaris was laag, ’t Moest nog steeds bijgespijkerd worden met bijbaantjes als klokkenluider en voorzanger in de Hervormde Kerk. Vakantie had hij nauwelijks. Van maandag tot en met vrijdag moest hij acht uur per dag schoolhouden. Op zaterdagen gaf hij vier uur les aan alle kinderen, in één lokaal. Natuurlijk kon hij wel een hulponderwijzer gebruiken, maar die moest hij dan zelf betalen. Vele kinderen werden door hun ouders in lente, zomer en herfst, uit school gehouden. De armoede onder de landarbeiders was groot. Grote kinde-

ren moesten op de kleintjes passen, wanneer vader en moeder op het land werkten of moesten zelf meewerken. Alleen in de wintermaanden, wanneer pa werkloos was en de hand voor steun moest ophouden, werden de kinderen geregeld naar school gestuurd. Dan moest Stoutjesdijk bijna honderd leerlingen in het gareel zien te houden. Eerst in 1901 riepen de gemeentebesturen commissies tot wering van schoolverzuim in het leven, die zich met de absentie bezighielden. Maar ook die commissies konden het schoolverzuim in eerste instantie niet uitbannen.

Schoolstrijd

Inmiddels was in het midden van de negentiende eeuw de schoolstrijd ontbrand. Die leidde tenslotte tot talloze verbeteringen in het openbaar en bijzonder onderwijs. In Waarde speelde de schoolstrijd op lokaal niveau geen rol. Pas in 1930 zou het komen tot bijzonder onderwijs, toen uit de Gereformeerde Gemeente een christelijke school voortkwam, die in voordat er een nieuw schoolgebouw gereed kwam, eerst enige tijd gebruik maakte van twee lokalen in de oude gemeenteschool. Toen was het stichten van bijzondere scholen al een geaccepteerd verschijnsel.